

วรรณคดีกวีประชาชน

□ อาจารย์อตุลย์ คนแรง
อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประชาชน หมายถึง พลเมือง สามัญชนทั่วไป ที่ไม่ใช่ข้าราชการ พ่อค้า หรือนักบวช ในความหมายว่า ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน^๑

เล่าปี่กล่าวว่า “อันจะทำการใหญ่พื้นฐานทั้งปวงก็อยู่ที่คน (ประชาชน)” แต่ตั้งโต๊ะกล่าวว่า “ข้าคิดการเพื่อแผ่นดิน(ชาติ) จะหวังเสียดายไปใยกับไพร่เมือง (ประชาชน)”^๒

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ บัญญัติไว้ว่า

บทบัญญัติ ในมาตรา ๓ อำนาจอธิปไตย เป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้น ทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กร ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม

มาตรา ๔ ศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง^๓

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**. (กรุงเทพฯ : นานมี บุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๖๕๖.

^๒ <http://www.thaisamkok.com/forum/index.php?showtopic=5486&pid=34908&mode=threaded&start=>

^๓ **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐**. (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

ประชาชน คือ องค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย “ประชาธิปไตย” ไม่ได้ หมายความว่า มีพรรคการเมือง มีการเลือกตั้ง มีผู้แทนราษฎร และมีรัฐสภาเท่านั้น

แต่คำว่า “ประชาชน” มักจะถูกหยิบยกขึ้นมาใช้เสมอ ทั้งโดยนักการเมือง และโดยผู้ที่ฉวยโอกาสทางการเมืองเพื่ออ้างเอา “ประชาชน” มาสนับสนุนความชอบธรรมของฝ่ายตน หรือไม่ก็ใช้เพื่อข่มขู่ฝ่ายอื่น

ในทางการเมืองแล้ว การกล่าวถึง “ประชาชน” ในแต่ละครั้ง ไม่ว่าจะโดยฝ่ายไหนก็ตาม ประชาชนก็เป็นแค่อะไรอย่างหนึ่งที่เป็นนามธรรมเท่านั้น

ความเป็นจริงแล้ว “ประชาชน” คือ “คน” ที่มีชีวิต มีจิตใจ ร้อนเป็น และหนาวได้ มีความรู้สึกต่อสิ่งที่มากระทบใจ บางครั้งก็มีความสุข บางทีก็มีความทุกข์ แต่ส่วนใหญ่แล้ว มักจะทุกข์ยากแค้นแสนเสียมากกว่า ที่ว่า “สุข” นั้น ก็มักจะเป็นความสุขตามประสาชาวบ้าน และสุขเท่าที่จะหาความสุขนั้นได้ด้วยตนเอง “ประชาชน” ส่วนใหญ่ของประเทศนี้ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในชนบทห่างไกล เป็นผู้ที่ต่อการศึกษาและต่อโอกาส แต่ทว่ามีภาระอันแสนหนักหน่วง ในฐานะที่เป็นประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ที่จะต้องทำหน้าที่คัดเลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็น “ผู้ปกครอง” ของประเทศที่พวกเขาเองเป็นพลเมือง “ประชาชน” ได้รับการยกย่องให้เป็นเจ้าของ “อำนาจอธิปไตย” ตามทฤษฎีของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ว่าเป็น แต่ที่จริงก็หันมาแล้วที่การใช้ “อำนาจอธิปไตย” ที่ใครต่อใครเขาบอกตลอดเวลา เป็นอำนาจของประชาชนนั้น แท้ก็เป็นเพียงการเสียอำนาจอธิปไตยให้กับคนเพียงกลุ่มเดียว ซึ่งก็เป็นคนกลุ่มเดียวกับที่เคยเสนอตัวเข้ามา รับปากว่าจะแก้ไขปัญหาและจะสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำมาหากินต่าง ๆ ให้ ก่อนที่จะขอให้เลือกพวกเขาเหล่านี้ เข้าไปทำหน้าที่เป็น “ผู้ปกครอง” ของ “ประชาชน” แต่พอเข้าไปเป็น “ผู้ปกครอง” แล้วสิ่งที่พวกเขาเหล่านี้กระทำ นอกจากการหยิบยื่นของตอบแทนประเภทถนนหนทาง สระเก็บน้ำสำหรับหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งประมุขจัดสร้างโดยบริษัทรับเหมาที่เป็นเครือญาติของบรรดา “ผู้ปกครอง” เอง และมีการหักค่าใช้จ่ายสำหรับ “หัวคิว” มาตามลำดับแล้ว สิ่งที่ย้ำหนักหนาสาหัสยิ่งกว่านั้น ก็คือเงื่อนไขที่ทำให้ “ประชาชน” ผู้ที่เลือกพวกเขามากับมือ ต้องตกอยู่ในภาวะที่ “โง่หัวไม่ขึ้น” หรือไม่ก็ต้องตกอยู่ในสภาพ “ลืมนตาอำปาก” ไม่ได้ต่อไปอีกนาน

ก่อนจะมี “ระบอบประชาธิปไตย” ที่ประชาชนจะต้องไปเลือกคนเหล่านี้ให้มาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองพวกเขาเองนั้น ประชาชนชาวบ้านเขามีวิถีชีวิตตามครรลองของวัฒนธรรมประจำ

ถิ่น มีทรัพย์ในดิน มีสินในน้ำที่พวกเขารู้จักแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ และพวกเขาใช้กันอย่างรู้คุณค่า ในทรัพยากรที่หล่อเลี้ยงชีวิตพวกเขา มาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เขาใช้พร้อมกับการถนอมรักษา ทรัพยากรท้องถิ่นของเขาด้วย “ภูมิปัญญาแบบชาวบ้าน” ที่ไม่ได้ร่ำไม่ได้เรียนเรื่องการรักษาสภาพ สิ่งแวดล้อมมาจากมหาวิทยาลัยแห่งใดทั้งนั้น

แต่พวกเขาก็อยู่กันมาได้ อย่างมีความสุข ตามอัตภาพและไม่ขาดแคลนจนมากเกินไป นัก แม่ค้าเล็ก ๆ เพียงสายเดียวที่ไหลผ่านหมู่บ้าน นอกจากจะหล่อเลี้ยงชีวิตของชาวบ้านเองแล้วยังเป็นแหล่งรายได้เหลือพอที่จะส่งให้ลูก ๆ ของพวกเขา มีโอกาสไปเรียนถึงในชั้นมหาวิทยาลัย เขาบ้าง

แต่ว่าเมื่อพวกเขา ได้เลือก “ผู้ปกครอง” มาเพื่อปกครองพวกเขาแล้วหมู่บ้านของพวกเขา ก็มีถนนเข้ามา ต้นไม้ใหญ่หน่อย ในป่าต้นน้ำ ลำธาร ที่เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของพวกเขา มาตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย ก็ถูกตัดโค่นและขนออกไปเป็นผลประโยชน์ของใครก็ไม่รู้ที่อยู่ในเมือง แต่ดูเหมือนว่าจะจะเป็นพวกเดียวกับพวก “ผู้ปกครอง” ที่พวกเขาได้คัดเลือกเข้าไป และดูจะสนิทสนมคุ้นเคยกันดีกับ “พวกเจ้านายข้าราชการ” บางคนในเมืองนั่นเอง

ประชาธิปไตยของประเทศแห่งนี้ ยังไปไม่ถึงไหนไม่ใช่เพราะประเทศนี้ไม่มีคนดี คนมีฝีมือ แต่เป็นเพราะว่าคนเก่ง ๆ คนดี ๆ เขาไม่อยากรยื่นมือเข้ามาแปดเปื้อนสิ่งที่คนเก่ง คนดี รุ่นก่อน ๆ เคยถูกสาตไล่ และเปื้อนจนล้างไม่ออกมาหลายต่อหลายคนแล้ว แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ก็มีใช้มาแล้วหลายฉบับ แต่ผลจากการประเมินปรากฏว่า ที่ผ่านมาได้เกิดภาพแบ่งสังคมออกเป็นภาคเมือง กับภาคชนบทอย่างชัดเจน การเร่งผลักดันให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมและนโยบายเศรษฐกิจ ที่มุ่งให้ผลิตผลทางการเกษตรเป็นการเกษตรเชิงพาณิชย์ ทำให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูก รุกล้ำเข้าไปในพื้นที่ป่า และมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติลงอย่างมหาศาล

อำนาจรัฐที่อยู่ในมือของพวกเขา “ผู้ปกครอง” เมื่อเข้าไปเชื่อมประสานกับอิทธิพลในท้องถิ่น “ประชาชน” ที่เคยมีหน้าที่ดูแลทรัพยากร ตามวิถีแห่งวัฒนธรรมพื้นบ้าน ก็หมดศักยภาพที่จะปกป้องทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ทรัพยากรเหล่านี้จึงถูกลำเลียงด้วยวิธีการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เข้ามาเป็นวัตถุดิบ ของกลุ่มเศรษฐกิจการเมืองเพียงไม่กี่กลุ่มที่มีความเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกัน

ผลที่เกิดขึ้นตามมา คือ ความเจริญ ไปรวมตัวอยู่แต่ในเมืองและเขตปริมณฑล โดยเฉพาะเมืองใหญ่ ๆ ที่เป็นเขตอุตสาหกรรม และเป็นศูนย์กลางที่ตั้งของบริษัทห้างร้านทางการค้า

ในขณะที่ในเขตชนบท ยังไม่ได้มีการพัฒนาอย่างถูกต้องทิศทางและสมดุล และไม่มีกรกระทำใด ๆ เพื่อให้ “ประชาชน” ชาวไร่ชาวนาในชนบทมีปัจจัยที่จะทำให้เขาสามารถปรับตัว ให้ก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่กำลังเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

สภาวะดังกล่าวจึงเกิดเป็น “สภาพของความขาดสมดุล” ระหว่าง “เมือง” ที่มีความเจริญอย่างมากมายเหลือเฟือ และพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกทุกประการ กับ “ชนบท” ที่ขาดแคลนขาดสนไปเสียเกือบจะทุกอย่าง

ความมั่งคั่งของบรรดานายทุนนักธุรกิจอุตสาหกรรมที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ช่วงเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ที่เรียกกันว่า “ชนชั้นกลาง” ขึ้นมาในเมือง ชนชั้นนี้ เป็นนักธุรกิจเป็นกลุ่มคนที่ทำงานในสำนักงาน บริษัทและห้างร้าน และผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น อันเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องเพื่อบริการ หรือเพื่อรองรับด้านกิจกรรมของชนชั้นกลางในเมืองเหล่านี้

มีคนเคยให้คำนิยามของ “ชนชั้นกลาง” นี้ไว้ว่า หมายถึง “คนที่ไม่ได้อยู่ในส่วนของชนชั้นสูงและกำลังดิ้นรนตะเกียกตะกาย เพื่อไม่ให้ตนเองต้องร่วงไปอยู่ในส่วนของชนชั้นล่างในสังคม”

ชนชั้นกลางในเมือง มีการศึกษาค่อนข้างดี และดีมาก มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีประสบการณ์ และมีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง เป็นชนชั้นที่มีพลังพอที่จะขับเคลื่อนทิศทางของสังคมได้

ชนชั้นกลางในเมืองจึงอยู่ในฐานะมีศักยภาพพอ ที่จะเป็นกลุ่มพลังนำสังคม แต่ทว่าในช่วงของเวลาที่ผ่านมานอกจากเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนเองแล้ว...ชนชั้นนี้ก็ได้แสดงความห่วงใยส่วนอื่น ๆ ของสังคมมากนัก

ชนชั้นนี้ ใช้พลังของกลุ่มทั้ง “วิธีการล่อใจ” และ “วิธีการกดดัน” ต่อรัฐบาลครั้งแล้วครั้งเล่า เพื่อให้คุ้มครองผลประโยชน์เฉพาะของกลุ่มตนเท่านั้น ในช่วงจังหวะที่เศรษฐกิจกำลังเฟื่องฟู ในยุคเศรษฐกิจฟองสบู่คนเหล่านี้ลืมนตัวเองไปว่า เงินจากนอกประเทศที่หามาได้ง่าย ๆ นั้น เวลาใช้คืนต้องแปรรูปมาจากทรัพยากรที่อยู่ในประเทศทั้งสิ้น ในช่วงเวลาที่เฟื่องฟู คนชั้นนี้จึงใช้ชีวิตอย่างหรูหรา ฟุ่มเฟือยเหลือเฟืออย่างไม่น่าเชื่อ แต่พอเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ คนพวกนี้กลับเรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาปกป้องฐานะของพวกเขา และเรียกร้องแม้กระทั่งขอให้รัฐช่วยชดใช้หนี้สินส่วนตัว

“ประชาชน” ส่วนใหญ่ในชนบทที่อยู่ในภาคการเกษตร ต่างก็ไม่เคยได้รับรัฐสวัสดิการและไม่เคยได้รับส่วนแบ่ง แม้แต่เพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของความร่ำรวยหรูหราและฟุ้งเฟ้อของบรรดา “ชนชั้นกลาง” เหล่านี้แต่อย่างใดเลย ทั้ง ๆ ที่ผลประโยชน์ของชนชั้นกลาง เป็นผลประโยชน์ ที่ได้มาจากระบบเศรษฐกิจที่มีเมืองเป็นศูนย์กลางและได้รับการฉุดป้อนด้วยทรัพยากรที่มาจากชนบททั้งสิ้น

นี่คือคำตอบของข้อสงสัยที่ว่า ทำไมในภาคชนบทซึ่งเป็นที่รวมของคนส่วนใหญ่ของประเทศจึงไม่ได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องทางเพื่อให้ชนบทสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ใช้หรือไม่

กำลังการผลิตและฐานะทางเศรษฐกิจของชนชั้นกลางในเมือง จะดำเนินไปอย่างไม่ค่อยจะสะดุดใช้หรือเปล่า ถ้า “ประชาชน” ในชนบทมีความรู้และมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรของตนเอง และมีศักยภาพในการผลิตอย่างเป็นอิสระโดยไม่ต้องถูกโยงไว้กับเครือข่ายของกลุ่มธุรกิจที่อยู่ในเมือง

ขณะที่พวกคนรวยแล้วทั้งหลาย ร้องขอแกมกดดันให้รัฐบาลช่วยชดใช้หนี้สินจำนวนมหาศาลที่พวกคนรวยเหล่านี้ ช่วยกันก่อไว้ พวก “ประชาชน” ผู้ยากไร้ทั้งหลายในภาคเกษตรจากชนบท เขาร้องขออะไรจากรัฐบ้าง การเรียกร้องของผู้คนผู้ยากไร้เหล่านี้มีแต่การขอให้รัฐช่วยเหลือ และเหลียวแลพวกเขาบ้างในเรื่องปากท้องและเรื่องการทำมาหากิน แต่ครั้งแล้วครั้งเล่า ที่พวกเขาต้องกลับไปบ้านในชนบทด้วยมือเปล่า พร้อมกับคำสัญญาที่คนในภาครัฐไม่เคยทำให้ตามสัญญานั้น ครั้นนี้ และครั้งต่อไป ก็คงจะเหมือนกัน

แค่นั้นยังเข้าใจไม่พอ หนี้สินที่พวกคนรวยช่วยกันก่อไว้เป็นภาระของประเทศยังคงกลับมาเป็นหนี้สินที่พวกคนจน ๆ อย่างพวกเขา ต้องช่วยกันชดใช้อีกด้วย

ความแตกต่างระหว่างคนรวยในเมืองกับคนจนในชนบท จึงมีช่องว่างที่ห่างกันมากเหลือเกิน และเป็นช่องว่างทางชนชั้นที่ก่อปัญหาให้กับทั้งสองฝ่าย ช่องว่างระหว่างคนสองกลุ่มนี้ กำลังแยกให้ผู้คนในชาติต้องห่างจากกันออกไปทุกทีทั้งในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และในด้านความเชื่อมโยงผูกพันทางวัฒนธรรม^๔

^๔ http://www.archanpoo.net/index.php?option=com_content&view=article&id=3:2008-09-27-12-48-58&catid=1:article&Itemid=8

คำจำกัดความของประชาธิปไตยที่ง่าย แต่ลึกซึ้งมาก คือคำจำกัดความ แบบลินคอล์น ที่กล่าวว่า “มันคือการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” หากจะตีความว่า ในคำจำกัดความนี้ลินคอล์นเริ่มด้วยการบอกว่า ประชาธิปไตย คือ การปกครองของประชาชน แล้วเรากล่าวว่า คำว่า “ของประชาชน” หมายความว่าอย่างไร อาจตีความได้ว่า ก็คือการปกครอง ที่ทำเพื่อประชาชน และทำโดยประชาชนนั่นเอง แต่หากเรากล่าวต่อไปว่า ระหว่างการทำอะไร คิดอะไร เพื่อประชาชน กับการทำอะไรคิดอะไร โดยประชาชน สิ่งไหนสำคัญกว่ากัน หรือหาก จะถามว่าเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดของประชาธิปไตยคือ การที่รัฐบาลคิดอะไร ทำอะไร เพื่อประชาชน หรือการที่รัฐบาลคิดและทำอะไร โดยประชาชน มีส่วนร่วมกันแน่ คำถามเช่นนี้คนไทยส่วนใหญ่ จะตอบว่า การทำอะไรเพื่อประโยชน์สุขต่อประชาชน คือหน้าที่สำคัญที่สุดในระบอบประชาธิปไตย^๕

พระพุทธเจ้า ทรงรับสั่งกับพระอรหันต์ ๖๐ รูป รุ่นแรก ในคราวส่งไปประกาศศาสนา ว่า

จรถ ภิกขเว จาริกิ พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ เทเสถ ธมฺมํ อาทิกุลฺยานิ มชฺเชกกุลฺยานิ ปรีโยสานกกุลฺยานิ สาตถิ สพฺยญฺชนิ เกวลปริปฺพณฺณิ ปริสุทฺธิ พุรหมฺจริยิ ปกาเสถ ภิกษุทั้งหลาย เธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์ และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ อันบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง^๖

เพื่อลบรอยคราบน้ำตาประชาราษฎร์

สักพันชาติจักสู้ม้วยด้วยทฤทธ

แม้ชีพใหม่มีเหมือนหวังอีกครั้งครั้น

จักน้อมพลีชีพนั้นเพื่อมวลชน

กวีโดย อาเวตีก อีสากยัน กวีประชาชนแห่งอารเมเนีย แปลโดย จิตร ภูมิศักดิ์^๗

^๕ <http://isc.ru.ac.th/data/PS0002899.doc>

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๘/๓๒/๘๐.

^๗ <http://www.oknation.net/blog/instinct/2007/08/23/entry-1>

ถ้าเธอจะเป็นกวี นั้นไม่ใช่จุดหมายของชีวิตอันสูงสุดที่พึงจะเกิดขึ้น นั้นเป็นเพียงเครื่องมือ เธอต้องเอาความเป็นกวีไปปรับใช้ประชาชน ไปเป็นส่วนหนึ่งแห่งการเคลื่อนไหวของประชาชน เธอจึงจะได้รับเกียรติอันสูงสุด กล่าวคือถ้าเป็นกวี คำว่ากวีเฉย ๆ ยังไม่เพียงพอ เธอต้องเติมคำว่าประชาชน เข้าไปด้วย คือเป็นกวีของประชาชน เธอต้องอย่าลืมว่าการต่อสู้และเคลื่อนไหวอันยิ่งใหญ่ของประชาชนแต่ละครั้ง ตัวมันเองก็คือ บทกวีอันเสนาะเพราะพริ้ง และเต็มไปด้วยความหมายอันยิ่งใหญ่ ของประวัติศาสตร์ ถึงเธอจะเป็นอย่างอื่น ก็เช่นเดียวกันทั้งสิ้น !

การมองเห็นประชาชน ก็คือการมองเห็นบทบาทอันสำคัญของประชาชนที่มีต่อประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะคือ การมองเห็นบทบาทอันสำคัญของประชาชนที่มีต่ออนาคต การมองเห็นประชาชน คือการมองเห็นบทบาทอันพึงมีของเธอ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประชาชนต่อประวัติศาสตร์และอนาคต ณ ที่นี้ ขอให้ฉันมอบคำขวัญของเธอสักคำหนึ่งเถิดว่า “ประชาชนอยู่ที่ไหน เธอจงไปที่นั่น ที่นั่น คืออนาคตที่แท้จริงของเธอ” คำของหลูซิน นักประพันธ์เอกของจีนพูดไว้ทำนองว่า

“จงขมวดคิ้วอย่างทำทนาย และยื่นชาต่อนี้วันบัพันของศัตรูที่ขึ้นมายังท่าน
แต่ยังก้มหัวลงอย่างเต็มใจ และทำงานเหมือนจิวให้แก่ประชาชน !”^๘

บทกวีบางชิ้น เช่น ช่างกองไฟ เขียนที่สถานีรถไฟสุรินทร์ คือ วันที่ ๑๔ ก.พ. ๒๕๐๑ แม้จะไม่ได้ใช้ถ้อยคำที่คมคายแต่ก็เป็นกวีสัญนิยม ที่สะท้อนภาพชีวิตของคนจนชาวอีสานในหน้าหนาว ในยุคนั้นได้อย่างเห็นภาพชัดเจน

^๘ <http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=754>

ข้างกองไฟ

| | |
|------------------------------------|----------------------------------|
| ใต้โค้งฟ้าอำชอบออกครอบโลก | แคนวิโยคยอกกายช่างร้ายเหลือ |
| โถ้ละหนอคลอค่าน้ำเสียงเครือ | ทั้งเลือดเนื้อแสบคันเสียงแคนนั้น |
| ลมยะเยียบเยียบเย็นทุกเส้นขน | น้ำค้างหล่นต้องไม้คนใจสั้น |
| นกละเมอเพื่อหลงหนาวงงัน | เรโรมันหรั่งหรือกริดสำนึก |
| เดือนรูปเคียวเกี่ยวฟ้าฟ้าเพื่อนแสง | ดาราแดงหรือดวงด้วยลวงดึก |
| แต่ความหนาวร้ายที่ทิวลี้ก | ให้แสนบีกบินด้านสะท้านทน |
| นอนเสียเกิดลูกแม่แพ่อกป่อง | อยู่ข้างกองไฟผ่าวกลางหนาวหน |
| จงอำปากผากแห้งเพราะแล้งลน | ดื่มนมปนสายเลือดที่เดือดร้อน |
| หากแมนซีฟไม่สิ้นดินกระเดือก | จักไม่เลือกหนักแบกแลกไว้ก่อน |
| ขอแต่เจ้าขวัญตาไร้อาวรณ์ | ได้พักผ่อนเอาแรงแกร่งพรั่งนี้ |

การอ่านบทกวีของเปลื้อง วรรณศรี ไม่เพียงแต่ได้รสชาติด้านวรรณศิลป์ของงานที่มีความงามแบบศิลปะเพื่อชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะเท่านั้น หากยังทำให้รับรู้ภาวะอารมณ์ความรู้สึกของสังคมไทยในยุคทศวรรษที่ ๒๔๙๐ และ ๒๕๐๐ ได้อย่างแจ่มชัดด้วยงานกวีของเปลื้อง เป็นกวีที่มีเลือดเนื้อ มีความจริงใจควรค่าแก่การศึกษาและรำลึกถึง^๙

บทกวีอีสานของนายฝึกกล่าวถึงดิน ฟ้า อากาศ แผ่นดิน แม่น้ำ ชีวิตคนอีสานที่แร้นแค้นที่เกิดจากความโหดร้ายทางธรรมชาติและทางสังคมได้อย่างลึกซึ้ง มีความเป็นจริงแฝงอยู่ในบทกวีแม้ผ่านกาลเวลามาเนิ่นนานว่า

อีสาน

| | |
|---------------------|-----------------------|
| ในฟ้ายังมีน้ำ | ในดินซำมีแต่ทราย |
| น้ำตาที่ตกราย | ก็รีบซาบปรอซิม |
| แดดเปรี้ยงปานหัวแตก | แผ่นดินแยกอยู่ที่บิทม |
| แผ่นอกที่ครางคริม | ขยับแยกอยู่ตาปี |

^๙ http://www.geocities.com/thaibooks__100/10.htm

มหาห่วยคือหนองหาน
 ย่อมซี้พคือลำชี
 แลไปสดุ้งปราณ
 คิดไปในใจคอ
 พี่น้องผู้นำรัก,
 ยืนนั่งบ่ตั้งคือ
 เขาหาว่าโง่งเง่า
 รักเจ้าบ่จาง ฮา!
 เขาชื่อลิวาเซ่อ
 ฉลาดทานเทียมผู้แทน
 กตขี้บ่ทาเฮา
 เทียววิ่งอยู่โหวงโหวง
 รื้อคิดยั้งรื้อแค้น
 เสียตนสนิททาน
 ในฟ้าบ่มีน้ำ
 น้ำตาที่ตกกราย
 สองมือเฮามีแสง
 สงสารอีศานลั่น
 พายู้งยังพัดอ้อ
 อีศานนับแสนแสน

ล้ามูลผ่านเหมือนล้าผี
 อันชำแรกอยู่รื้อรอ
 ใ้อีศาน ฉะนี้หนอ
 บ่ค่อยดีนี้ตั้งฤ
 น้ำใจจักโฉนทือ
 จะใครได้อันใดมา
 แต่เพื่อนเฮานี้แหละหนา
 แลเหตุใดมาดูแคลน
 ผู้ใดเนื่อนะดีแสน
 ก็เห็นท่าที่กล้าโง่ง
 ใครนะเจ้าจงเปิดโปง
 เทียวมาแตะให้ทรมาน
 ละม้ายแมนท่าสังหาร
 ก็บ่ได้สะดวงตาย
 ในดินขี้มีแต่ทราย
 คือเลือดหลังลงโลมดิน
 เสียงเฮาแย้งมีคนยิน
 อย่างซุกขลุ่ยด้วยสองแขน
 รวป่าหรือราบทั้งแดน
 ลีจะพายผู้ใดหนอ

นายผี (อัศนี พลจันทร)

(สยามสมัย. ปีที่ ๕ ฉ.๒๕๖, ๗ เม.ย.๒๔๙๕)^{๑๐}

^{๑๐} <http://www.arts.chula.ac.th/~complit/etext/octobertext/befocttext/naipet.htm>

นอกจากนั้นนายผียังได้แต่งบทกวีคิดถึงบ้าน สะท้อนให้เห็นภาพคนอีสานพลัดถิ่นที่ไปขายแรงในแดนไกล เมื่อยามเห็นแสงเดือนเพ็ญเย็นส่องมาคราใด ก็คิดถึงบ้านเกิดเมืองนอน ท้องไร่ท้องนา กองไฟที่สุมไต้ยุงให้ความตามคอก พ่อแม่พี่น้องที่อยู่ข้างหลัง วอนสายลมพัดไปบอกข่าวแก่เขาเหล่านั้นว่าสักวันจะกลับไปบ้านว่า

“คิดถึงบ้าน” หรือ “เดือนเพ็ญ”

เดือนเพ็ญแสงเย็นเห็นอร่าม

นภาแจ่มนวลดูงาม เย็นยิ่งหนอยามเมื่อลมพัดมา

แสงจันทร์นวลชวนใจช้า

คิดถึงถิ่นที่จากมา คิดถึงท้องนาบ้านเรือนที่เคยเนา

กองไฟสุมควายตามคอก คงยังไม่มอดดับดอก จันทร์เอยช่วยบอกให้ลมช่วยเป่า

โหมไฟให้แรงเข้า

พัดไล่ความเยือกเย็นหนาวให้พี่น้องเฮานอนหลับอุ่นสบาย

เรไรร้องฟังดังว่า

เสียงเจ้าที่เฝ้าคอยหาลมช่วยพัดมากระซิบข้างกาย

ข้ายังคอยอยู่ไม่หน่าย ไม่เลือนเคลื่อนคลาย คิดถึงไม่วายที่เราจากมา

ลมเอยช่วยเป็นสื่อให้

นำรักจากห้วงดวงใจ ของข้านี้ไปบอกเขานานา

ให้เมืองไทยรู้ว่า

ไม่นานานลูกที่จากมา จะไปชบหน้าในอก แม่เอย

(รำลึกถึงนายผีจากป่าลม. พิมพ์ครั้งที่ ๒.สนพ.ทะเลหญ้า ๒๕๒๒)^{๑๑}

^{๑๑} <http://www.arts.chula.ac.th/~complit/etext/octobertext/befocttext/naiphee.htm>

จิตร ภูมิศักดิ์ได้แต่งเพลงเปิดข่าวกระตุ้นเกิด “สำนึกรัฐ” บุญคุณของ “ชาวนา” พี่น้องร่วมแผ่นดิน...ชาวนาผู้เป็น “กระดูกสันหลัง” ของชาติ ตราบตราทำงานหนัก...อาบเหงื่อต่างน้ำ...แต่มีหนี้สินล้นพ้นตัว ความยากจนมิใช่เป็นเพียงเรื่องของ “วิบากกรรม” ในอดีตชาติ แต่เป็นผลที่มีเหตุมาจากการกระทำหรือ “กรรม” ใน “ปัจจุบันชาติ” นั่นคือจากการถูกเอาเปรียบภายใต้โครงสร้างของสังคมที่อยู่ดิฐธรรมและจากผู้ได้รับ “การศึกษา” ขณะเดียวกัน คงต้องยอมรับด้วยว่าสาเหตุสำคัญแห่งความยากจนของชาวนา คือการไม่รู้ไม่เท่าทันต่อ “กระแสกิเลส” ภายในตัวของชาวนานั้นเอง แม้ตระหนักดีว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกและจักรวาลล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่ง “ไตรลักษณ์” ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามธรรมชาติ เราจึงไม่ควร “ยึดมั่น ถือมั่น” ในผู้ใดและสิ่งใดให้เกิดทุกข์ อย่างไรก็ตาม การสร้างและทำปัจจุบันให้ดีที่สุดเพื่ออนาคตที่ดียิ่งขึ้น เพื่อสังคมที่ดีงามและมีความสุขร่วมกันนั้น ย่อมไม่เหลือวิสัยที่จะทำได้ เป็นสิ่งที่พวกเราทุกคนทำได้...ถ้าได้ทำ^{๑๒}

เปิดข่าว

| | |
|---------------------|-------------------------|
| เปิดข่าวทุกคราวคำ | จงสูจำเป็นอาจิดน |
| เห็อกูที่สูกิน | จึงก่อเกิดมาเป็นคน |
| ข่าวนี้ะมีรส | ให้ชนชิมทุกชนชั้น |
| เบื้องหลังลิทุกข์ทน | และขมขื่นจนเขี้ยวควา.. |
| จากแรงมาเป็นรวง | ระยะทางนั้นเหยียดยาว |
| จากรวงเป็นเม็ดพราว | ล้วนทุกข์ยากลำบากเข็ญ.. |
| เห็อกุหยดสักก็หยาด | ทุกหยดหยาดล้วนยากเย็น |
| ปูดโปนที่เส้นเอ็น | จึงแปรรวงมาเป็นกิน.. |
| น้ำเห็อกที่เรือแดง | และน้ำแรงอันหลังริน |
| สายเลือดกูทั้งสิ้น | ที่ซื่อซดกำซาบฟัน |
| จากแรงมาเป็นรวง | ระยะทางนั้นเหยียดยาว |

^{๑๒} <http://gotoknow.org/blog/lifediagram/92297>

| | |
|----------------------|--------------------------------|
| จากรวงเป็นเม็ดพราว | ล้วนทุกซี่ยากลำบากเชื้อง |
| เหี่ยวหยดลัก็หยาด | ทุกหยดหยาดล้วนยากเย็น |
| บุตโปนที่เส้นเอ็น | จึงแปรรวงมาเป็นกิน |
| น้ำเหวี่ยงที่เรือแดง | และน้ำแรงอันหลังริน |
| สายเล็ดทุกทั้งสิ้น | ที่ซ้อชดกำซาบพัน ^{๑๓} |

ในด้านเนื้อหา กวีจะใช้วิธีทวงบุญคุณ ได้อย่างแยบยลโดยต้องการเตือนสติให้คนในสังคมสำนึกถึงแรงงานของชาวนาที่มักถูกลืมโดยคนส่วนใหญ่ การทวง บุญคุณข้าวสุก อาจไม่ใช่ความคิดที่แปลกใหม่อันใด แต่กวีเข้าใจผูกโยงอาหารหลักที่ทุกคนในสังคมต้องการเสพเข้ากับแรงงานของผู้ผลิต ในที่นี้คือชาวนา ซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมมักจะมองข้ามหรือไม่ก็ดูถูกเหยียดหยามว่าเป็นคนชั้นต่ำ

วิธีแต่งจัดได้ว่าเป็นระบบ เพราะเมื่อกล่าวถึงผลผลิตแล้วก็ต้องกล่าวถึงกระบวนการผลิต และกระบวนการที่ว่าเป็นกระบวนการที่ใช้แรงงานของผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคม กวีสามารถพรรณนาชะตากรรมของชาวนาได้อย่างเป็นรูปธรรม ช่วงเวลาที่ธรรมชาติกำหนด จากจุดเริ่มต้นของการหว่านไถไปจนถึงช่วงที่ข้าวออกรวง ต่อไปถึงการเก็บเกี่ยวและการแปรสภาพจากข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสาร จนกลายมาเป็นอาหาร ได้รับการบรรยายไปที่ละขั้นตอนด้วยถ้อยคำที่กินใจและบาดใจทำให้ผู้อ่านต้องยอมรับว่า ชาวนาคือผู้มีพระคุณ

ไม่ว่าผู้อ่านจะทราบหรือไม่ก็ตามว่า กวี ได้รับแรงกระตุ้นจากคตินิยมทางการเมืองกระแสใด กวีนิพนธ์นี้ก็ยังสามารถปลุกสัญชาตญาณไฟดี ให้แก่คนที่อยู่ต่างยุคต่างสมัยได้เพราะการสำนึกถึงบุญคุณของผู้มีพระคุณนั้น เป็นคุณธรรมที่ไม่ผูกติดอยู่กับยุคสมัย หรือแนวทางการเมืองใดๆ^{๑๔}

อุชเชณีได้แต่งมองในมุมที่สดใสในวิถีชีวิตของชาวนามีอิสรภาพ เสรีภาพที่ผลิตอาหารเลี้ยงชาวโลก ผู้อยู่เบื้องหลังความอื้อม่นำสำราญของคนทุกชั้นชน ว่า

^{๑๓} <http://www.yakyaiphost.net/kara/kara5/midi838.htm>

^{๑๔} สุมาลี วีระวงศ์ พร้อมคณะ, กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรณิพนธ์. (กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๗.

ขอฟ้าขลิบทอง

| | |
|---|-------------------------------|
| มิ่งมิตร... | เธอมีสิทธิ์ที่จะล่องแม่น้ำรีน |
| ที่จะบุกดงดำกลางคำคืน | ที่จะชื่นใจหลายกับสายลม ฯ |
| ● ที่จะรำเพลงเกี่ยวโลมเรียวข้าว | ที่จะยิ้มกับดาวพราวผสม |
| ที่จะเหม่อมองหญ้าน้ำตาพรอม | ที่จะชมชื่นลีกโลกหมึกมน ฯ |
| ● ที่จะเล่นเริงเล่นเช่นหงส์ร้อน | ที่จะถอนใจทอดกับยอดสน |
| ที่จะหวานสุขไว้กลางใจคน | ที่จะทนทุกข์เข้มเต็มหัวใจ ฯ |
| ● ที่จะเกลาทางกู่สู่คนยาก | ที่จะจากพม่นิมบีมเส้นไหม |
| ที่จะหาญผสานทำนุยนตาใคร | ที่จะให้สิ่งสิ้นเธอจืดจาง ฯ |
| ● ที่จะอยู่เพื่อคนที่เธอรัก | ที่จะหักพาลแพรกเหล็กเป็นผง |
| ที่จะมุ่งจุดหมายปรายทะนง | ที่จะคงธรรมเที่ยงเคียงโลกา ฯ |
| ● เพื่อไค้งเคียวเรียวเดือนและเพื่อนโพ้น | เพื่อไฟเอนพลิวพ้อลัญญา |
| เพื่อเรื่องข้าวพราวแพรวทั่วแนวนา | เพื่อขอฟ้าขลิบทองรองอรุณ ฯ๑๕ |

โดย อุชเชณี^{๑๕}

ไพวรินทร์ ขาวงามได้แต่งใหม่แท้ที่แม่ทอ สะท้อนภาพหญิงชราชาวอีสานผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ต้องใช้ความอดทนอย่างสูงในการถักทอผ้าไหม อันสดสวยงดงามเพื่อเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่ถักทอผ้าไหมอยู่นั้น ก็ถักทอชีวิตลูกสาวลูกชายให้เป็นคนดี ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขว่า

^{๑๕} http://www.geocities.com/siamintellect/poems/uchenee__friend.htm

ไหมแท้ที่แม่ทอ

แม่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตั้งใจนัก
 อีกสาวไหมด้วยมือซื่อสัตย์นั้น
 ล้อวิญญานผ่านมือสู่เส้นไหม
 ดินที่ใช้กระดูกก็คือชีวา
 ผ้าขาวม้าผืนใหม่แม่ให้ลูก
 ไผ่ไหมโยงใจแม่เนรมิต
 ลูกก็ถือผ้าทอที่แม่ให้
 ผ้าทั้งผืนมีชีวิตจิตวิญญาน
 มือน้อยน้อยของแม่ดูแลนี้
 แต่มือเดียวกันนี้แหละสู้ทน
 แหละมือนีที่บันดาลงานชีวิต
 ยังถักทอทรมานยังทำทาย
 พร้อมทั้งสอนลูกสาวเจ้าศรีเรือน
 เพื่อสืบทอดแรงงานกาลเวลา
 และสอนเจ้าลูกชายให้ตระนง
 ด้วยละเอียดอ่อนในเยื่อใยรัก
 ลักวันหนึ่งถึงไม่มีชีวิตแม่
 แม่ก็ทอลูกก็ทอต่อเส้นใย

เร็วแรงรักแม่ใช้เพื่อใฝ่ฝัน
 ทั้งทอมันละเมียดละไมใช้เวลา
 แต่ละใยแต่ละเส้นเป็นเนื้อผ้า
 มือที่ควักกระสวยวาดคือชีวิต
 รักพันผูกทุกใยไหมวิจิตร
 ไหมอุทิศแม่ก็ทอต่อตำนาน
 เป็นเยื่อใยไหมและแม่ที่กล้าหาญ
 ถักประสานสอดสร้างอย่างแยบยล
 เคยเขียนตีลูกบ้างในบางหน
 ประคองลูกให้พ้นภัยอันตราย
 มิเคยคิดค่าแรงแข่งซื้อขาย
 ยังมันหมายผ้าไหมผืนใหม่มา
 อยู่เป็นเพื่อนแม่ทอปรารณา
 ก่อนมือแม่จะอ่อนล้าต้องลาพัก
 รักแม่ก็ของทำงานหนัก
 พลีชีวิตเพื่อถักและทอไท
 ลูกที่แท้ก็คงทอสืบต่อได้
 ผ้าชีวิตผืนใหม่จะต้องงาม

จาก *ม่านก้นกล้วย* โดย ไพวรินทร์ ขาวงาม^{๑๖}

^{๑๖} <http://www.bloggang.com/viewblog.php?id=chettapat&date=10-01-2006&group=7&gblog=9>

ต่อมาชาญ เย็นแซ ได้ร้องเพลงกลิ้งโคลนสาบควาย บรรยายชีวิตชวานาที่หลังสู้ฟ้าหน้า
สู้ดิน สัมผัสกับกลิ้งโคลนสาบควาย ไม่เคยสัมผัสกลิ่นน้ำหอมแบบชาวกรุงว่า

เนื้อเพลง : กลิ้งโคลนสาบควาย

อย่าดูหมิ่น ชวานาเหมือนดั่งตาสี
เอาฝันเป็นที่ ฟานักพักพิงร่างกาย
ชีวิตเอย ไม่เคยสบาย
ฝ่าเปลวแดดแผดร้อนแทบตาย
ไล่ควายไถนาป่าดอน
เหงื่อรินหยด หลังลงรดแผ่นดินไทย
จนผิวดำเกรียมไหม้ แดดเผามิได้อุทธรณ์
เพิงพักกายมีควายเคียงนอน
กลิ้งโคลนสาบ ควายเคล้าไชยอ่อน
ยามนอน หลับแล้วไผ่ฝัน
กลิ้งโคลนสาบควายเคล้ากายหนุ่มสาว
แห่งชาวบ้านนา
ไม่ลอยเลิศฟ้าเหมือนชาวสวรรค์
หอมกลิ่นน้ำปรุงฟุ้งอยู่ทุกวัน
กลิ้ง กระแจะจันทร์
หอมเอยผิวพรรณนั้นต่างชวานา
อย่าดูถูก ชวานาเห็นว่าอับเฉา
มือถือเคียวซันเช่า
เกี่ยวข้าวเลี้ยงเราผ่านมา
ชีวิตคนนั้นมีราคา ต่างกันแต่ชีวิตชวานา
บุชา กลิ้งโคลนสาบควาย^{๑๗}

^{๑๗} http://www.nangdee.com/lyrics/song__preview.php?c__id=5057

คนทุกข์ยาก คนด้อยโอกาสในสังคม ถึงแม้บางคนจะมองไม่เห็นคุณค่าในชีวิตของเขา แต่ยังมีกวีประชาชนแต่งบทกวีสดุดีชีวิตของคนเหล่านั้นไว้ กวีประชาชนทั้งหมดจึงนับได้ว่าผู้เห็นคุณค่าแห่งความเป็นคน มีโลกทัศน์ที่พิเศษกว่าคนทั่วไป ถ้าไม่มีกวีประชาชนเหล่านี้ ภาพชีวิตของคนด้อยโอกาสก็จะไม่มีการจดบันทึกไว้ มีแต่วันจะเลื่อนหายไปกับสายลมและแสงแดด ใครจะเป็นว่าชาวนาเป็นวีรชน ถ้าไม่ใช่กวีประชาชนเป็นผู้ชี้ให้ดู สูดหายใจได้บทกลอนที่จำมาจากหนังสือรุ่นของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำรุ่นแลชื่อกวีผู้แต่งไม่ได้แต่จำเนื้อหากลอนได้เป็นบทกวี เพื่อประชาชน ดังนี้ว่า

กว่าจะได้เป็นดาว

| | |
|----------------------------------|---------------------------------|
| กว่าจะผ่านกาลเวลามาถึงนี้ | ผ่านขวากหนามมากมีก็ขวามหนาม |
| กว่าจะผ่านความขุกเขี้ยวที่คุกคาม | ผ่านคนเกลียดเยียดหยามมาก็คน |
| ได้โอกาสเป็นปราชญ์ที่ปราดเปรื่อง | ก็ให้เบรื่องดังปราชญ์ที่อาจกล้า |
| ได้นั่งวออยู่หอเจ้าเฝ้าราชา | ก็อย่าลืมน้ำตาประชาไทย |
| เป็นบัณฑิตขอให้เป็นเช่นบัณฑิต | อย่าหลงผิดคิดว่าซ้ำยิ่งใหญ่ |
| เป็นบัณฑิตเขาเป็นกันเช่นไร | อย่าหลงไหลได้ปลื้มลิ้มคนจน |
| ดาวหลากดวงร่วงพราวจากราวฟ้า | เปรียบน้ำตาประชาซีที่ซัดสน |
| ดาวที่ยังพราวพร่างอยู่ข้างบน | เปรียบเช่นคนเสวยสุขสนุกนรินทร์ |